

JAARBOEK VOOR
MUNT- EN PENNINGKUNDE

43

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE
AMSTERDAM 1956

Commissie van Redactie: Dr. H. Enno van Gelder, Voorburg;
Dr. A. Gorter, Bilthoven; O. N. Keuzenkamp-Roovers, Groningen;
Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Amsterdam.

Alle correspondentie betreffende redactie en administratie te richten
aan het secretariaat: Lange Voorhout 50, 's-Gravenhage.

DE MUNTEN VAN HERTOG KAREL VAN GELRE,
GESLAGEN NA ZIJN DOOD (1538-1543)

door

R. WARTENA

Het aantal bekende munten, geslagen door Willem van Kleef, sinds de dood van hertog Karel, hertog van Gelre en graaf van Zutphen (1538—1543), is vrij gering voor de vijf jaren waarin hij heeft geregeerd. Een verklaring voor dit kleine aantal is te vinden in een aantal stukken, berustende in het Rijksarchief in Gelderland (Archief Gelderse Rekenkamer, Inv.n. 608).

Hertog Karel overleed te Arnhem 30 juni 1538, na 's morgens een testament gemaakt te hebben, waarin hij o.m. tot executeurs benoemde Joost, graaf van Bronckhorst, Christoffel, graaf van Meurs, en Seger van Arnhem tot Kernhem¹. Vrijwel onmiddellijk na zijn overlijden vatten zij hun taak aan. Op 15 augustus geven de executeurs met „will ind believen” van hertog Willem en „der lantschap Gelre ind Zutphen” last aan Jasper Vlemyngh, hertogelijk muntmeester te Nijmegen, voort te gaan met het munten van gouden en zilveren munten, gelijk hem opgedragen was door hertog Karel. Verder wordt hem bevolen op zijn muntijzers een bijzonder teken aan te brengen, opdat men zien kan dat de munten door hem, Vlemyngh, geslagen zijn, en wel na de dood van hertog Karel².

In hetzelfde plakaat krijgt de magistraat van Nijmegen last, toezicht te houden op de muntslag, „dat dairin geen gebreck vallen sall”. Om trent de sleeschat wordt tweeërlei bepaling gemaakt. De muntmeester moet de gehele sleeschat van hetgeen hij aanmunt van de goudschat, nagelaten door hertog Karel, groot 195 mark 1 ons 15 engels goud, afdragen aan de executeurs. De sleeschat van hetgeen hij verder zal munten moet verdeeld worden tussen de executeurs en de stad Nijmegen.

Deze bepalingen werpen een merkwaardig licht op de verhouding: inkomsten uit de muntslag — inkomsten uit de domeinen, privé-inkomen van de hertog — inkomen van de staat. Hierop verder in te gaan zou echter te ver voeren. Wel wil ik de aandacht vestigen op het volgende: de landrentmeestersrekeningen uit de tijd van hertog Karel ontbreken bijna geheel, alleen over 1518—1524 zijn zij aanwezig. In de rekeningen

over 1521—1524 komen inkomsten uit de munt voor, in die over 1518—1520 niet³. Aangezien in de rekeningen van vóór hertog Karel deze posten evenmin gevonden zijn, zouden wij hieruit misschien de conclusie mogen trekken, dat de sleeschat beschouwd werd als een bijzonder — men zou geneigd zijn te zeggen privé-inkomen — van de landsheer. Zo zou ook de bemoeienis der executeurs met de muntslag te verklaren zijn.

Uit de bepalingen omtrent de sleeschat blijkt, dat de muntmeester niet alleen de goudschat van hertog Karel met diens muntijzers zal aanmunten, maar dat hij ook verder daarmee zal doorgaan. Hoelang de executeurs de sleeschat, d.w.z. de helft ervan, ontvangen hebben, hoelang zij dus als executeurs van het testament van hertog Karel het recht van munt in diens naam hadden, is mij niet gebleken. Wel bleek tot wanneer de stempels van de munten van hertog Karel in gebruik zijn gebleven.

Eerst in de loop van het jaar 1543, het jaar waarin Gelderland zich heeft onderworpen aan keizer Karel V, wordt bevel gegeven aan de muntmeesters Jasper Vlemyngh en Reinier van Eembrugge en aan Mr. Bado, waardijn te Roermond, en Hendrik van den Boenen (Boenhof), waardijn te Nijmegen, hun stempels te Arnhem in te leveren. In een memorie van omstreeks october wordt gezegd dat Reinier van Eembrugge op dat ogenblik nog munten van hertog Karel slaat; of hij dat te Roermond of te Nijmegen doet, blijkt niet, waarschijnlijk te Roermond.

Op 22 october 1543 worden de ijzers van Reinier van Eembrugge gecasseerd. Daar Jasper Vlemyngh afwezig was en blijkens een memorie te Luik of Dusseldorf vertoefde, werden zijn ijzers eerst 8 november gecasseerd. Hoewel een der verbalen en de instructie voor de muntmeester Jasper Vlemyngh reeds afgedrukt waren door De Voogt⁴, leek het mij toch wenselijk beide hier als bijlagen op te nemen, te meer, daar het door De Voogt gepubliceerde zeer veel leesfouten en onnauwkeurigheden vertoont⁵.

¹ A. P. van Schilfgaarde, „Het testament van hertog Karel en zijn afstammelingen”. *Gelre. Bijdragen en mededelingen* 50 (1950), p. 23. Hierin vindt men nadere gegevens over de werkzaamheden der executeurs.

² Bijlage I.

³ Tezamen met de heer P. J. Meij, chartermeester aan het Rijksarchief in Gelderland, voor wiens hulp ik hier gaarne dank zeg, heb ik de landrentmeestersrekeningen, zich bevindende in het Hertogelijk Archief, nagezien. Een hoofd betreffende de munt werd in geen der rekeningen gevonden, terwijl de post sleeschat in de extra-ordinaris ontvangsten bij steekproeven over verschillende jaren evenmin gevonden werd. Ook in de landrentmeestersrekeningen van het huis Bergh ontbreken de inkomsten uit de munt, hetgeen in dezelfde richting wijst, hoewel daar het betwiste recht tot muntslag mede een reden geweest kan zijn, de inkomsten uit de munt niet in de gewone rekeningen op te nemen.

⁴ W. J. de Voogt, *Bijdragen tot de numismatiek van Gelderland*, Arnhem 1867, p. 92-94.

⁵ Bijlagen II en III.

SUMMARY

The coins of Charles, duke of Guelders, struck after his death (1538—1543 — The number of coins known to have been struck by William of Cleves successor of Charles, duke of Guelders, is surprisingly small. Some documents in the State Archives in the province of Guelders explain this phenomenon. It appears that the executors of Charles' will ordered the mint to continue the striking of his coins after his death in 1538 with the addition, however, of a small mark. Only in the course of 1543 the dies were destroyed.

Bijlage I.

15 Augustus 1538

Wij Joest, greve tot Bronckhorst ind here tot Borckloe, ind wij Christofer, greve tot Moirse ind Sairwairden, ind Seger van Arnhem als executoeren des testamentz ind lesten willen des durchluchtigen hoichgeboren fursten ind heren, here Kairle, hartougen van Gelre etc., laifflicker gedachten, doen kont allen luyden ind bekennen apentlicken avermitz desen apenen placait, dat wij mit will ind believen onssz. genedigen lieffsten heren, heer Wilhems soen tot Cleve, Guilich ind Bergh etc., hartougen to Gelre etc., ind der lantschap van Gelre ind Zutphen, Jasper Vlemynck, muntmeister, beveell gedaen hebben ind avermitz desen b(e)veell doen te slaen ind to munten alsulcken golde ind sylveren penningen gelijcken sijne vurverschrivunge hij van onsen gen(edigen) l(ieffsten) heeren laifflicker gedachten hiefft, vermach ind inholt ind sall int muntijser eynde besonder teycken dairbij die penningen hij nu munten sall vur anderen uytgeteyckent, ind dat die van niemantz anders dan hem gemunt sijn, konnen gekant, gegeven, soe dese penningen nae doetlicken affganck onss gen. L. heren van Gelre, laifflicker gedachten, gemunt werden.

Ind hij sall genoichsame burge ind gelove stellen die penningen nae weerde ind valuer vuerg(enoemde) verscrivunge ind niet snoeder to munten. Dairbeneven sullen burgemeesteren, schepenen ind rait der stadt Nijmegen dairop oick eijn besonder insien hebben, dat dairin gein gebreck vallen sall ind hij sall to sleeschat geven allet als hij to geven plach nae vermoegen der verscrivunge vurg. ind die betalen, to weten die sleeschatt van de gelde golde ind silver, onse gen. l. heren laifflicker gedachten naegelaeten heft, gemunt wurde alleyn aen onsen handen ind vant ander, dat die koyman leveren ind hij muntende wurde, die eynde helfft aen onsen ind d'ander helfft aen handen burgermeesteren, schepenen ind raidt der stadt Nijmegen tot behoiff derselver stat, dair Bartholomeus die Claer die vurg. penningen op te trecken ind te werdeynen opsien hebben ind werdeyn aff sijn sall des wij denselven Bartholomeus oick beveell gedaen hebben ind doen vermitz desen, aller tot onss gen. lieffsten heren ind fursten onsser ind der lantschappen wederseggen, ind sonder argelist. Des t'oirkonde der wairheit hebben wij testamentoeren vurs. dit placait myt onse eygene namen ind hant onderteyckent. Gegeven int jair onss Heren xvc xxxviii opten xvten dach Augusti.

Rijksarchief in Gelderland, Archief Rekenkamer, inv. n. 608.

Bijlage II

22 October 1543

Op huuden datum naebeschreven sijnnen die muntijzers van Mr. Reyner van Embrugge in tegenwordicheit der Key. Mat secretarii Steven Brant, dairto verordiniert, ind bij den werdeyn Thomas van den Walle, Mr. Johan Noster muntensnijder, her Floris Hodemaicker ind Johan Moeth, der stadt van Arnhem gesworen smyth, gecassiert ind uuytgeslegen alle die figuren, wapenen, letteren ind teykenen seligen heren Kairle, hartougen van Gelre lofflicker gedachten, muntenslegen als hiernaevolcht bij stucken gespecificert.

Inden yrsten sijnnen in den vuyre gloygende heeit gemackt, gecassiert ind uuytgeslegen Jochindaler 11 voeten ind 2 oversten, opgeschreven: Carolus dux Gelrie Julie comes Zutphanie, op die ander zijde was geschreven aldus: Dne. discerne causam meam de gente non sancta.

Item van den golden rijder muntijzers 17 voeten ind van den oversten 178 stucken, die op die ene zijde bij advys geschreven weren: *Equitas iudicia tua Dne.*, ind op die ander zijde stont geschreven: *Carolus dux Gelrie Julie comesque Zutphanie.*

Item klimmer gulden muntijzers 5 voeten ind 22 oversten, die op die ene sijde aldus geschreven weren: *Carolus dux Gelrie Julie comesque Zutphanie*, op d'ander zijde: *Moneta nova aurea Gelrien.*

Item snaphanen muntijzers 5 voeten ind 21 oversten, die op die ene zijde geschreven weren: *Carolus dux Gelrie Julie comesque Zutphanie*, ind op die ander zijde was geschreven aldus: *Equitas iudicia tua Dne.*

Item quartir snaphanen van 2 blancen tstück muntijser 6 voeten ind 23 oversten midden drie voeten ind 43 oversten, van den advise ind opschriften als vurschreven.

Item Geldersche Brabantstuffers maicken dair aff die 25 een rijder gulden, muntijzers drie voeten ind 43 oversten, van den advise ind ofschriften als vurschreven.

Item halve Gelresche Brab. stuffers muntijzers 6 voeten ind 18 oversten van den adviis ind opschriften gelijk voirschreven.

Item Geldersche Brabansche oirtkens muntijzers acht voten ind 28 oversten van den vurschreven advise ind ommeschriften.

Item muiter muntijzers, dair die 24 af maicken enen Gelreschen Brabans stuffer, vier voeten ind drie oversten, opgeschreven an die eene zijde: *Moneta Gelriensis*, an die ander zijde: *Carolus dux Gelrie.*

Item groetkens muntijzers dair af die 72 maicken enen Gelderschen Brabanschen stuffer, vier voeten, sunder oversten, superscriptum nihil.

Actum Arnhem den 22en Octobris anno etc.

(15)43.

Rijksarchief in Gelderland, Archief Rekenkamer, inv. n. 608.

Bijlage III.

8 November 1543.

Op huyden dato naebescreven sijnnen die muntijzers van meyster Jaspas Fleminc in tegenwordicheit Steven Brant, Keyr. Mat, secretarius, dairto verordiniert, ind in bijwesen Meeus ter Clair, werdeyn, Wilhem Gohems, Jan Mess, Gherit ten Broeck ind meyster Peter Huest in den vuere ghegluyt ind die wapenen, titel ind advise seligen hartoch Kairle van Gelre op die selve ijsers gefiguriert uuythgeslegen ind gecassiert als hiir nae volght die stucken van voeten ind oversten gespecificiert.

Inden yrsten van den rijder gulden drie voeten ind 21 oversten, opgescreven den titel: *Karolus dux Gelrie Julie comes Zut.*, op d'ander sijde: *Moneta nova aurea ducis Gelrie.*

Item van den klimmer gulden enen voeth ind twe oversten, opgeschreven den tytel: *Karolus dux Gelrie Julie*, op d'ander zijde: *Moneta nova aurea Gelri.*

Item van den silveren snaphanen elven oversten, dairop geschreven stont: *Equitas iudicia tua Dne.*, gien voeten.

Item halve snaphanen, enen voeth midden tytel opgeschreven: *Karolus dus Gelrie Julie comes Zut.*, twe oversten opgeschreven: *Equitas iudicia tua Dne.*

Item quartyr snaphanen twe voeten midden tytel opgeschreven: *Karolus dux Gelrie Julie comes Zut.*, ind sestien oversten midden advise ompgeschreven: *Equitas iudicia tua Dne.*

Item van den Gelderschen Brabanssche stuiver vier voeten, opgeschreven: *Karolus dux Gelrie Julie co. Zu.*, ind tien oversten, opgeschreven: *Equitas iudicia tua Dne.*

Item van den halven stuiver enen voeth, opgeschreven: *Karolus dux Gelrie Julie co. Zu.*, ind drie oversten, opgeschreven: *Equitas iudicia Dne.*

Actum to Arnhem in Johan Messen huis. Den smyth Dirick van Biesen op Donredach den viiien dach Novembres A° (15) Liiij.

Rijksarchief in Gelderland, Archief Rekenkamer, inv. n. 608.